

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 16 - Ewangelia według Marka - Teologia księgi

W Ewangelii Marka można wskazać wiele tematów teologicznych, jak np.: obraz ucznia Chrystusa, idea ludu Bożego – Kościoła, czy też obraz królestwa Bożego. Tutaj jednak zostanie podjęta analiza głównego i najbardziej rozbudowanego tematu, jakim jest chrystologia. Biorąc pod uwagę omówioną już wcześniej strukturę Ewangelii według św. Marka, nie trudno zauważyć, że pokazuje ona główną myśl teologiczną dzieła – od objawienia, kim Jezus jest, przez wyznanie Jego mesjańskiego posłannictwa, aż do ukazania Jego synostwa Bożego¹. Ewangelista pisze z perspektywy tego, komu prawdziwa tożsamość Jezusa została już objawiona; jest On zatem obiecany Mesjaszem, ale także ukrzyżowanym i zmartwychwstałym Synem Bożym². Ewangelia zbudowana jest więc niejako na tytułach chrystologicznych, które tworzą obraz Chrystusa. Ten właśnie temat stanowi centralną ideę teologiczną Ewangelii wg św. Marka. Marek jest jedynym synoptykiem, który nie przekazuje historii dzieciństwa Jezusa. Jego osobę przedstawia natomiast przy pomocy tytułów oraz opisu życia i działalności. Najbardziej charakterystycznymi dla Ewangelii Marka tytułami są: Syn Boży, Mesjasz, Król Izraela, Syn Człowieczy, Syn Dawida oraz Prorok³.

Spośród nich wiodącym tytułem jest Syn Boży. Znajduje się już w nagłówku Ewangelii (1,1), wskazując tym samym, z jakiej perspektywy autor zamierza przedstawić Jezusa. Tytuł ten występuje w drugiej Ewangelii sześciokrotnie (1,1.11; 3,11; 5,7; 9,7; 15,39). Warto zauważyć, że stanowi on inkluzję całej drugiej Ewangelii – tzn. otwiera ją (1,1) i niejako kończy w wyznaniu setnika (15,39)⁴. Określenie to występuje wiele razy w Nowym Testamencie, a jego znaczenie uwarunkowane jest kontekstem, tłem historyczno-religijnym oraz tradycją, z jakiej się wywodzi. W czasach Jezusa znana była idea cesarza jako *divi filius*, czyli syna bożego. W Starym Testamencie natomiast idea synostwa Bożego związana była przede wszystkim z wybraństwem Izraela (por. Wj 4,22; Jr 31,9; Oz 11,1). Tytuł ten nadawany był także wodzom narodu wybranego (Ps 82,6) i jego królom (1Krn 17,13; Ps 2,7; 89,27-28; 110,3). Określano tak również sprawiedliwych (Ps 73,15) i niewinnie

¹ M. ROSIK, *Trzy portrety Jezusa*, 27.

² B. S. CHILDS, *Biblical Theology of the Old and New Testament. Theological Reflection on the Christian Bible*, Minneapolis 1993, 265-266.

³ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 152.

⁴ M. NAICKANPARAMPIL, *The Gospel of Mark. Themes Explored*, Bangalore 2009, 85.

prześladowanych (Mdr 2,13-18)⁵. W Ewangelii Marka tytuł Syn Boży przewija się przez całą narrację i jest jedną z kategorii interpretujących rozumienie samoświadomości i działalności Jezusa. W niektórych wydarzeniach tytuł ten jest szczególnie ważny (zwł. 1,1; 9,7; 15,39)⁶.

Marek jednak nie zamierzał tylko stwierdzić faktu synostwa Bożego Jezusa, ale również uzasadnić je; przedstawia niejako rozwój idei synostwa Bożego w kontekście nauczania i działalności Jezusa. Zarówno słuchacze Jezusa, jak i odbiorcy dzieła Marka zauważali niezwykłość Jezusowego nauczania: „nauczał ich bowiem jak ten, który ma władzę, a nie jak uczeni w Piśmie” (Mk 1,22). Również Jego cuda wywoływały zdumienie: „Co to jest? Nowa jakaś nauka z mocą” (Mk 1,27). Dzieła te wywierały silne wrażenie na ludziach, którzy byli ich świadkami, wzbudzając z jednej strony lęk, z drugiej – podziw. Miały one charakter epifanijny, gdyż to właśnie w nich sam Bóg objawiał przez Jezusa swoją potęgę. Syn poprzez cuda uobecniał Ojca. Zresztą Jezus niejednokrotnie szokował i wywoływał oburzenie wśród Żydów, czyniąc to, co do tej pory zarezerwowane było dla Boga, np. odpuszczanie grzechów (Mk 2,1-12). Łamał też prawo spoczynku szabat (np. Mk 2,23-28; 3,1-6)⁷.

Trzeba zwrócić uwagę także na fakt, że Jezus nie tylko ma świadomość Bożego synostwa, ale potwierdza to sam Bóg. W scenach chrztu (1,11) i przemienienia (9,7) nazywa Go swoim umiłowanym Synem. Podczas modlitwy w Ogrójcu Jezus z kolei zwraca się do Ojca, nazywając Go *Abba*. Widać tu wyjątkową relację więzi i bliskości między Ojcem i Synem⁸. Fakt, że Jezus jest umiłowanym Synem Boga, nie oznacza tylko, że jest On wybrany i namaszczony przez Boga na Mesjasza; relacja ta mówi przede wszystkim o tym, że Jezus pochodzi od Boga, że istnieje między Nimi prawdziwa relacja Ojciec–Syn, którą całkowicie określa miłość. Jezus jako umiłowany Syn przekazuje swoim wiernym nowy obraz i sposób poznania Boga. Pokazuje bowiem jak bardzo ukochał człowieka, że nie oszczędził dla niego nawet swojego jedyne Syna⁹.

Nie można pominąć tu również wypowiedzi demonów, które rozpoznają Jezusa podczas egzorcyzmów. Nazywają Go „świętym Boga” (1,24), „Synem Boga” (3,11), a także

⁵ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 139-140; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 152-153; D. KOTECKI, *Aby lepiej zrozumieć Ewangelię wg św. Marka. Wewnętrzne klucze hermeneutyczne drugiej Ewangelii*, w: W. CHROSTOWSKI (red.), „Miłość wytrwa do końca”. *Księga pamiątkowa dla księdza profesora Stanisława Pisarka w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. rocznicę urodzin*, Warszawa 2004, 198.

⁶ M. NAICKANPARAMPIL, *The Gospel of Mark*, 86.

⁷ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 140; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 153-154; J. KOZYRA, *Geneza Ewangelii*, 106.

⁸ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 154-155; J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 141; D. KOTECKI, *Aby lepiej zrozumieć Ewangelię wg św. Marka*, 198-199; por. także: B. S. CHILDS, *Biblical Theology of the Old and New Testament*, 266.

⁹ K. STOCK, *Dobra Nowina Jezus*, 129-130.

„Synem Najwyższego” (5,7). Jezus posiada moc Bożą, dzięki której ma nad nimi przewagę. W kontekście idei synostwa Bożego Jezus interpretuje Ps 110 (Mk 12,35-37). Pokazuje bowiem, że jest kimś więcej, niż tylko synem Dawida, gdyż zasiada na tronie Bożym. Kolejnym ważnym momentem w rozwoju idei synostwa Bożego Jezusa jest Jego wyznanie przed Sanhedrynem. Arcykapłan, który rozumie tę ideę wyłącznie w kategoriach starotestamentalnych, pyta Jezusa: „Czy Ty jesteś Mesjasz, Syn Błogosławionego?” (14,61). Jezus mu odpowiada: „Ja jestem. Ujrzycie Syna Człowieczego, siedzącego po prawicy Wszechmocnego i nadchodzącego z obłokami niebieskimi” (14,62). Z jednej strony Jezus potwierdza, że jest Synem Bożym (sama formuła „Ja jestem” świadczy o Jego bóstwie), a z drugiej – chce ukierunkować myślenie arcykapłana na inne rozumienie tej idei: jest nie tylko Mesjaszem, ale i eschatologicznym sędzią, podczas gdy judaizm wyłącznie Boga uważał za sędziego czasów ostatecznych. Na koniec scena, która jest punktem kulminacyjnym drugiej Ewangelii – wyznanie setnika pod krzyżem (15,39). Rzymski żołnierz, poganin, rozpoznaje w umierającym na krzyżu Jezusie Syna Bożego. Świadczy to o tym, że Jezus najwyraźniej objawił swoje synostwo Boże w męce, poprzez którą zwyciężył szatana. Obraz Jezusa jako Syna Bożego wykracza poza wszystkie kategorie pojęć judaizmu oraz środowiska hellenistycznego. Nie występuje tam postać, którą można by porównać z Jezusem¹⁰.

Obraz Chrystusa w Ewangelii Marka jest uzupełniony dziwnym i paradoksalnym na pierwszy rzut oka zjawiskiem: z jednej strony Jezus coraz bardziej objawia swoją naturę Boską, a z drugiej spotyka się z coraz większym niezrozumieniem ze strony otoczenia. Intencją Jezusa jest pozostanie niejako w ukryciu, a reakcja tych, którzy słuchają Jego słów, koresponduje z nią – słyszą, ale nie rozumieją. Poza tym Jezus sam zabrania mówić o swojej prawdziwej godności. Egzegeza nazywa tę atmosferę niezrozumienia i tajemniczości sekretem lub tajemnicą mesjańską. Co więcej, M. Dibelius określił całą Ewangelię Marka jako księgę ukrytego objawienia. Te dwa bliźniacze motywy objawienia i ukrycia są strukturalnymi elementami tajemnicy mesjańskiej¹¹. J. D. Kingsbury sugeruje jednak, iż sekret dotyczący tożsamości Jezusa w Ewangelii Markowej, jest nie tyle „mesjański”, ile dotyczy raczej Jego Bożego synostwa¹². Niemniej jednak tajemnica ta w drugiej Ewangelii

¹⁰ J. GNILKA, *Teologia Nowego Testamentu*, 203; TENŹE, *Marco*, 894-895; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 155-156; J. KOZYRA, *Geneza Ewangelii*, 106; D. KOTECKI, *Aby lepiej zrozumieć Ewangelię wg św. Marka*, 199.

¹¹ G. STRECKER, *Theology of the New Testament*, tr. M. E. Boring, Louisville 2000, 344; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 156; J. KOZYRA, *Geneza Ewangelii*, 108; J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 140-141; CH. B. PUSKAS, D. CRUMP, *An Introduction to the Gospels and Acts*, 79-80.

¹² J. D. KINGSBURY, *The Christology of Mark's Gospel*, Philadelphia 1983, 21.

występuje w trzech formach; są to: nakaz milczenia, niezrozumienie Jezusa przez uczniów oraz teoria przypowieści.

Nakaz milczenia pojawia się w kilku kontekstach. Pierwszym z nich są egzorcyzmy. Są one znakami, że prawdziwie królestwo Boże przybliżyła się poprzez misję Jezusa. Demony, wyrzucane przez Jezusa z opętanych, rozpoznają Go i wyznają to na głos (por. Mk 1,24; 3,11; 5,7). Jezus nie pozwala im jednak mówić o swojej prawdziwej godności. To polecenie zachowania tajemnicy wyrażają dwa czasowniki: ἐπιτιμάω – karcić, gromić, upominać i ἀφίημι – pozwalać (tu: nie pozwalać). Demony rozpoznawały Jezusa przez kontakt z Jego nieodpartą mocą, którą był Święty Duch Boga. Marek podkreśla więc, że nakaz milczenia, skierowany przez Jezusa do demonów, był konieczny do powstrzymania szatana od rozgłaszania prawdziwej tożsamości i misji Jezusa¹³. Jego synostwo Boże ma zostać rozpoznane dopiero w tajemnicy krzyża.

Nakaz milczenia pojawia się także podczas uzdrowień – bezpośrednio (1,43; 5,43; 7,36) oraz pośrednio (8,26). Nakaz ten nie występuje w przypadku uzdrowień, których świadkami są rzesze ludzi (np. 2,1-12; 3,1-6 i in.), gdyż wówczas nie miałby on najmniejszego sensu. Wyjątkiem jest także egzorcyzm w Gerazie (5,1-20), po którym Jezus wręcz nakazuje uzdrowionemu, aby wrócił do domu i opowiedział, co go spotkało (5,19-20). Nie wszyscy jednak przestrzegali Jezusowego zakazu. Uzdrawiony trędowaty z Kafarnaum zaczął rozpowiadać o tym, co mu Jezus uczynił (1,45). Podobnie w przypadku uzdrowionego głuchoniemego – Jezus nakazał zarówno jemu, jak i świadkom cudu, by zachowali go w tajemnicy. Skutek był jednak zupełnie odwrotny, gdyż „im bardziej jednak przykazywał, tym bardziej rozgłaszali...” (7,37). Wydaje się jednak, że tajemnica mesjańska w przypadku uzdrowień ma raczej charakter literacki. Marek próbuje w ten sposób przekonać odbiorców, że z samych tylko cudów Jezusa nie można jeszcze w pełni poznać Jego osoby i godności Syna Bożego¹⁴.

Nakaz milczenia Jezus kieruje także do uczniów. Z tym faktem mamy do czynienia dwukrotnie. Pierwszy skierowany jest do wszystkich uczniów po wyznaniu Piotra, że Jezus jest Mesjaszem (8,27-30). Nie pozwala tego rozgłaszać ze względu na panujące wówczas w judaizmie błędne poglądy dotyczące Mesjasza. Oczekiwano bowiem przywódcy politycznego, który miał wyzwolić kraj spod panowania rzymskiego. Drugi nakaz milczenia

¹³ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 157; J. M. PERRY, *Exploring the Messianic Secret in Mark's Gospel*, Kansas City 1997, 43.

¹⁴ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 157-158; J. M. PERRY, *Exploring the Messianic Secret in Mark's Gospel*, 44-45.

skierowany jest do trzech uczniów, którzy byli świadkami przemienienia Jezusa. Jest on jednak nieco inny – uczniowie mają milczeć tylko do momentu zmartwychwstania (9,9). Muszą jeszcze stać się świadkami męki, śmierci i zmartwychwstania, zanim będą w stanie prawdziwie pojąć Boże Synostwo Jezusa. Wtedy też zostaną zobowiązani do dawania świadectwa, zamiast do milczenia¹⁵. Wniosek jest zatem taki, że dopiero męka i zmartwychwstanie pozwalają w pełni poznać osobę i godność Jezusa; poza tym, dopiero wtedy Jezus z Głosiciela staje się w pełni tym, który jest głoszony¹⁶.

Drugą formą tajemnicy mesjańskiej jest niezrozumienie Jezusa przez uczniów. Często nie rozumieli Jego nauki (por. 4,13; 7,18), ani nie potrafili z cudów wywnioskować, kim On naprawdę jest. Martwili się, że nie mają chleba, choć dopiero co byli świadkami dwukrotnego cudownego rozmnożenia chleba (8,14-21). Jeszcze większe niezrozumienie z ich strony ujawniło się, gdy Jezus zapowiadał swoją mękę i zmartwychwstanie (8,31-33; 9,30-32; 10,32-34), mimo iż jest to przykład, gdzie obydwie elementy – zarówno objawienie, jak i sekret mesjański – występują razem¹⁷. Z każdą zapowiedzią niezrozumienie to pogłębiało się, jednak swój szczyt osiągnęło właśnie podczas samej męki, gdy Piotr zaparł się Jezusa (14,66-71), a wszyscy pozostali uczniowie opuścili Go i uciekli (14,50). W opozycji do zachowania uczniów staje setnik, który właśnie pod krzyżem wyznaje wiarę w synostwo Boże Jezusa (15,39). Zarówno postawa uczniów, jak i żołnierza rzymskiego mają zwrócić szczególną uwagę odbiorców na fakt, że dopiero w męce Jezusa można zrozumieć Jego szczególną godność Syna Bożego¹⁸.

Ostatnią formą wyrażającą tajemnicę mesjańską jest tzw. teoria przypowieści. W rozdziale 4. znajdują się przypowieści należące do tradycji przedmarkowej. Ten zbiór został podsumowany stwierdzeniem, że nauczanie Jezusa w przypowieściach było dostosowane do jego słuchaczy (4,33). Wcześniej jednak Jezus wypowiada zdanie, które wydaje się temu zaprzeczać. Chodzi tu o nawiązującą do Iz 6,9-10, następującą wypowiedź Jezusa: „Wam dana jest tajemnica królestwa Bożego, dla tych zaś, którzy są poza wami, wszystko dzieje się w przypowieściach, aby *patrzyli uważnie, a nie widzieli, słuchali uważnie, a nie rozumieli, żeby się nie nawrócili i nie była im odpuszczona [wina]*” (Mk 4,11-12). Wynika stąd, że przypowieści mają na celu tylko częściowe ujawnienie zarówno tajemnicy mesjańskiej, jak i prawdy o królestwie Bożym. Ekonomia zbawienia ma charakter tajemnicy i poznać ją mogą

¹⁵ K. STOCK, *Dobra Nowina Jezus*, 94.

¹⁶ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 158-159; J. GNILKA, *Teologia Nowego Testamentu*, 201-202; J. KOZYRA, *Geneza Ewangelii*, 109.

¹⁷ G. STRECKER, *Theology of the New Testament*, 345.

¹⁸ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 159-160; D. KOTECKI, *Aby lepiej zrozumieć Ewangelię wg św. Marka*, 198.

wyłącznie ci, którzy uwierzą; dlatego też Jezus tak często domagał się wiary. Tylko uczniowie mają dostęp do pełnej prawdy, ale i oni nie rozumieją i proszą Jezusa o wyjaśnienie (14,10.13; por. 14,14-20)¹⁹. Nauczanie Jezusa w przypowieściach ułatwiała zatwardziałość ludzi, potwierdzająca nie tyle eliminację, ile rozróżnienie pomiędzy tamtymi, którzy „są poza” (4,11) a świadkami objawienia. Toteż pomiędzy ukryciem a objawieniem istnieją dialektyczne napięcia, tak że objawienia nie ma bez tajemnicy i tajemnicy nie ma bez jej objawienia²⁰.

Na koniec trzeba zaznaczyć, iż według Marka związek pomiędzy ukrytym i objawionym Zbawicielem nie jest zwykłą drogą chronologiczną, ale teologiczną i tym samym łączy nierozdzielnie obydwie te aspekty samoobjawienia Jezusa. Autor drugiej Ewangelii pokazuje zatem, że do Chrystusa zmartwychwstałego nie ma innego dostępu, jak tylko przez Jezusa cierpiącego i ukrzyżowanego²¹.

¹⁹ G. STRECKER, *Theology of the New Testament*, 347; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 160; J. KOZYRA, *Geneza Ewangelii*, 109.

²⁰ G. STRECKER, *Theology of the New Testament*, 348.

²¹ B. S. CHILDS, *Biblical Theology of the Old and New Testament*, 266.